

Oliy ta'lim muassalarida mustaqil ta'limni tashkil etish masalalari.

*NamDPI, Aniq fanlar kafedrasi dotsenti
Xudayqulov Shavkatbek Soyibjanovich.*

Annotatsiya: Ushbu maqola oliy ta'lim muassasalarida mustaqil ta'limni tashkil etish bilan bog'liq muhim masalalarni tahlil qiladi. Maqolada mustaqil ta'limning o'ziga xos xususiyatlari, uning afzalliklari va kamchiliklari, shuningdek, muvaffaqiyatli mustaqil ta'limni tashkil qilish uchun zarur bo'lgan omillar ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: oliy ta'lim, mustaqil ta'lim, o'quv jarayoni, o'z-o'zini o'rganish, tanqidiy fikrlash, mas'uliyat, o'quv materiallari, qo'llanma, nazorat, baholash, samaradorlik, rag'batlantirish, resurslar, takomillashtirish.

Аннотация: В данной статье анализируются важные вопросы, связанные с организацией самостоятельного образования в высших учебных заведениях. В статье рассматриваются характеристики самостоятельного образования, его преимущества и недостатки, а также факторы, необходимые для организации успешного самостоятельного образования.

Ключевые слова: высшее образование, самостоятельное обучение, процесс обучения, самообучение, критическое мышление, ответственность, учебные материалы, руководство, контроль, оценка, эффективность, стимулы, ресурсы, совершенствование.

O'zbekistan Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020 yil 31 dekabrda "Oliy talim muassasalarida talim jarayonini tashkil etish bilan bog'liq tizimni takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 824-son Qarori hamda Oliy va o'rta maxsus talim vazirining 2021 yil 16 iyuldagi "Oliy talimning davlat talim standartlarini tasdiqlash to'g'risida"gi 311-son buyrug'ida keltirilgan vazifalarni xalq etishda talabalarning mustaqil ishlarini bajarish muxim axamiyat kasb etadi.

O'quv yili davomiyligi 36 haftagacha bo'lib, shundan 30 haftasi akademik davrga, 2 haftasi fanlarni tanlash uchun ro'yxatdan o'tishga, 4 haftasi attestatsiyalarga ajratiladi. O'quv yili davomiyligi o'quv jarayoni jadvaliga muvofiq oliy ta'lim muassasasi kengashining qarori bilan o'z gacha tartibda belgilanishi mumkin.

Kredit-modul tizimida 1 kredit o'rtacha 25-30 akademik soatlik o'quv yuklamasiga teng. Ya'ni talaba muayyan fandan tegishli kreditlarni to'plashi uchun ma'lum miqdordagi o'quv yuklamasini o'zlashtirishi zarur. O'quv yuklamasi bakalavriatda -40-50% auditoriya soati, 50-60% mustaqil ish soatiga, magistraturada -30%-40% auditoriya soati, 60-70% mustaqil ish soatiga (malakaviy amaliyot va bitiruv malakaviy ishlari bundan mustasno) bo'linadi. Kreditning soatlardagi miqdori va o'quv yuklamasi miqdori oliy ta'lim muassasasi kengashi tomonidan belgilanadi va oliy ta'lim muassasasi veb-sahifasida shaffof tarzda joylashtiriladi.

Mustaqil talim – o'quv materialini mustaqil o'zlashtirish, murakkablik darajasi turlicha bo'lgan topshiriqlar, amaliy vazifalarni auditoriya hamda

auditoriyadan tashqarida ijodiy va mustaqil bajarish asosida nazariy bilim, amaliy ko'nikma va malakalarni shakllantirishga qaratilgan tizimli faoliyatdir.

Mustaqil ish – o'qituvchining topshirig'i va rahbarligida o'quv vazifasini hal etadigan talimning faol metodi. Mustaqil ish qo'yilgan maqsad bilan bog'liqlikda talabalarning aniq faoliyatini tashkil etish va amalga oshirishdir. Talabani mustaqil ishlari uning yuqori darajadagi faollik, ijodiylik, mustaqil tahlil, tashabbuskorlikka hamda barcha vazifalarni o'z vaqtida va mukammal tarzda bajarishga asoslangan faoliyatidir.

Talabalarning mustaqil talimini tashkil etish quyidagi vazifalarni muvaffaqiyatli hal etishga xizmat qilishi lozim:

- talabalarda o'z-o'zini rivojlantirish, mustaqil bilim olish va innovatsion faoliyatni shakllantirishga imkon beruvchi kompetentsiyalarni egallash maqsadi bilan bog'liqlikda mustaqil o'quv faoliyatini amalga oshirish;

- bilim, ko'nikma va malakalarni mustaqil egallash, muammoni shakllantirish va uni hal etishning maqbul yo'larini izlab topishga qobiliyatli kreativ shaxsni tarbiyalash;

- talabalarda o'quv dasturini o'zlashtirishga doir motivatsiyani hosil qilish;

- talim oluvchilarda bilim olishga doir masuliyatni oshirish;

- talabalarda umummadaniy va kasbiy kompetentsiyalarni rivojlantirishga imkon berish;

- talim oluvchilarda mustaqil bilim olish, o'z-o'zini boshqarish va o'z-o'zini rivojlantirishga qobiliyatlilikni shakllantirish uchun sharoit yaratishdir.

Talabalarning mustaqil talimini tashkil etishda **professor-o'qituvchilar** quyidagi **vazifa** va **majburiyatlarni** amalga oshirishi lozim:

- fan (modul) bo'yicha fan dastur (Sillabus)da o'quv rejasida ko'zda tutilgan kredit(soat)ga muvofiq mustaqil o'qib-o'rganish uchun mavzular va mustaqil ish topshiriqlarini aniq aks ettirish;

- mustaqil ishlar va topshiriqlarning aqliy faoliyat (tahlil, sintez, taqqoslash, solishtirish, umumlashtirish)ni taqozo etishini taminlashi;

- fan dastur (Sillabus)da mustaqil o'qib-o'rganish uchun tavsiya etilgan mavzularni o'zlashtirish va mustaqil ish topshiriqlarini bajarishga doir metodik ko'rsatmalar, baholash mezonlari va muddati, maslahat olish uchun kontakt soatlarini ko'rsatib qo'yishi;

- fan (modul) bo'yicha talabalarning kichik guruhlardagi hamkorlik faoliyatini tashkil etish hamda jamoada ishlash natijalari bo'yicha so'rovlar o'tkazish. Mazkur jihat talabalarning hamkorlikdagi ishlari natijalarini baholashda hisobga olinishi;

- kurs ishi mavzulari bankini tuzishda mustaqil talim mazmunini ham aks ettirishi;

- oraliq va yakuniy nazorat savollarini tuzishda mustaqil talim uchun tavsiya etilgan mavzularni ham nazarda tutishi;

- mustaqil ish topshiriqlarining bajarilishini elektron tizim (platforma) orqali nazorat qilib borishi, tekshirishi va baholashi, natijalarni o'z vaqtida talabalarga etkazishi. Kichik guruhlarda hamkorlikda bajarilgan mustaqil ishlar

taqdimotini o‘tkazishi, kongruentlik (“hozir va shu erda”) tamoyiliga rioya qilgan holda, talabalarning yutuq va kamchiliklarini aniqlashtirishi va natijalarini elon qilishi;

- professor-o‘qituvchi fan dasturi (Sillabus)da belgilangan kontakt vaqtida mustaqil ish bo‘yicha talaba murojaati asosida maslahat va amaliy tavsiyalar berib borishini nazorat qilishi;

- talabalarning mustaqil o‘zlashtirishlari uchun qo‘shimcha o‘quv materiallari, ularning mazmuniga doir mustaqil ish mavzulari va topshiriqlar tayyorlashi hamda talabalarga ularni bajarishlari uchun tegishli ko‘rsatmalar berib borishi.

Mustaqil o‘qib-o‘rganish va mustaqil ish topshiriqlarini bajarishda **talabalar** quyidagi **vazifa** va **majburiyatlarni** amalga oshirishi lozim:

- fan (modul)lar bo‘yicha mustaqil o‘qib-o‘rganish uchun tavsiya etilgan mavzularni to‘liq o‘zlashtirishi va mustaqil ish topshiriqlarini belgilangan muddatlarda sifatli tarzda taqdim etishi;

- mustaqil ish topshiriqlarini bajarishda plagiat (ko‘chirmakashlik)ga yo‘l qo‘ymasligi;

- mustaqil ish topshiriqlarini bajarishga kreativ yondashishi, mustaqil, tanqidiy va innovatsion fikrlash, axborotlar bilan ishlash kompetentligiga ega bo‘lishi, o‘z-o‘zini rivojlantirishga intilishi;

- kichik guruhlarda hamkorlikdagi mustaqil ish topshiriqlarini bajarishda jamoaning umumiy maqsadiga mos harakat qilishi, o‘ziga

yuklatilgan vazifalarni o‘z vaqtida bajarishi, jamoada ishlay olish kompetentsiyasini o‘zlashtirishi.

Mustaqil ishga qo‘yilgan baho (ballar) bo‘yicha etirozlar bo‘lgan taqdirda, talaba belgilangan muddat tugaganidan keyin 24 (yigirma to‘rt) soat (1 sutka) davomida dekanat (registrator ofis) ga elektron platforma orqali ariza bilan murojaat qilishi mumkin;

Auditoriyadan tashqari vaqtda bajariladigan mustaqil ishlar quyidagi turlarda amalga oshirilishi tavsiya etiladi:

- dolzarb mavzu bo‘yicha shaxsiy fikrini tanqid, publitsistik va boshqa janrlar (masalan, esse) da yozma bayon qilish;

- maruzalar tayyorlash;

- kurs ishi yozish;

- konspekt yozish;

- glossariy tuzish;

- individual va jamoaviy o‘quv loyihasi tuzish;

- keys-topshiriqlarini bajarish;

- mavzuli portfoliolar tuzish;

- axborot-tahliliy materiallar bilan ishlash;

- manbalar bilan ishlash;

- infografika tuzish;

- chizma-tasviriy modellar (intellekt-kart, freym, mantiqiy graf va h.k.) yaratish;

- multimediali taqdimotlar yaratish;

- darslarning metodik ishlanmalarini tayyorlash;

- darsdan tashqari mashg'ulot ishlanmalarini tayyorlash;

Talim yo'nalishi (mutaxassislik)ning xususiyatidan kelib chiqqan holda mustaqil ishlarining boshqa turlaridan foydalanish mumkin.

Oliy ta'lim muassalarida mustaqil ta'limni tashkil etishda xalqaro tajribalardan foydalanish tendensiyalari.

Oliy ta'lim muassalarida mustaqil ta'limni tashkil etish o'quvchilarning bilim va ko'nikmalarini rivojlantirish, ularning tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini oshirish va o'z-o'zini boshqarishga o'rgatishda muhim ahamiyatga ega. Maqolada mustaqil ta'limning o'ziga xos xususiyatlari, uning afzalliklari va kamchiliklari, shuningdek, muvaffaqiyatli mustaqil ta'limni tashkil qilish uchun zarur bo'lgan omillar ko'rib chiqildi.

Mustaqil ta'limni tashkil qilishda o'quvchilarning faol ishtirokini ta'minlash, o'z-o'zini o'rganishga yo'naltirish, o'quv jarayonini individualizatsiya qilish kabi tamoyillarga amal qilish muhimdir. O'quv materiallarini tanlash, o'quvchilarga qo'llanma va maslahat berish, o'quv jarayonini nazorat qilish va baholash kabi amaliy jihatlarni to'g'ri tashkil etish ham muvaffaqiyatli mustaqil ta'limning kalitidir.

O'quvchilarni rag'batlantirish, ularga zarur bo'lgan resurslarni taqdim etish, o'quv jarayonini doimiy ravishda takomillashtirish kabi usullar mustaqil ta'limning samaradorligini oshirishga yordam beradi.

Shunday qilib, oliy ta'lim muassalarida mustaqil ta'limni tashkil etish - bu o'quvchilarning bilim va ko'nikmalarini rivojlantirish, ularning mustaqil fikrlash va o'z-o'zini boshqarish qobiliyatlarini oshirishga qaratilgan murakkab va ko'p qirrali jarayondir.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 28 yanvardagi "2022-2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning Taraqqiyot Strategiyasi to'g'risida"gi 60-sonli Farmoni.

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-maydagi "O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PQ-4312-sonli Qarori,

3. 2019-yil 29-apreldagi "O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF-5712-sonli.

4. Juraev, N. N., & Djuraev, A. (2019). Khudaykulov Sh. Vertical oscillationns of the working body installed on an elastic bearing support. *International Journal of Advanced Research in Science, Engineering and Technology (Indiya)*, 6(12), 12135-12138.

5. SH. SHodmonova, N.S. Mirsagatova, G.N. Ibragimova, M.T. Mirsolieva. Pedagogik texnologiyalar. Metodik kullanma T.: "Fan va texnologiyalar", 2011

6. Xomidova, R., & Xudayqulov, S. S. (2024, May). steam texnologiyalari asosida texnologiya fanini o'qitish samaradorligi. In *Past and Future of Medicine: International Scientific and Practical Conference* (Vol. 5, pp. 14-16).

7. А.Маткаримов Измерение и контроль вибраций при производственном процессе. Достижения науки и образования 2017.- №5 (18)

8. А.Маткаримов Проблема охраны труда и промышленная безопасность на опасных производственных объектах. Достижения науки и образования 2017.- №6 (19)

9. А.Маткаримов Применение технологии проблемного обучения в преподавании основ безопасности жизнедеятельности. Проблемы науки 2017.- №7 (20)